

KÖNYVSZEMLE

George Kimmich Beach: *The Seminal Gospel. Forty Days with Mark* [Az alapevangélium. Negyven nap Márkkal]. Campicello Press, Madison County, Virginia, 2013. 211. oldal

A könyv sajátos értékét mindenekelőtt a szerző személyének és tudatosan vállalt célkitűzésének szerencsés együttállása adja. George „Kim” Beach nyugalmazott unitárius-univerzalista lelkész és teológus, a Harvard Divinity School és a Wesley Theological Seminary végzettje, aki nem csak Massachusetts, Texas, Virginia és Ohio államokban szerzett széleskörű lelkési tapasztalatával emelkedik ki, hanem akadémiai munkásságával is. James Luther Adams, a huszadik század legjelentősebb amerikai UU teológusának kiváló szakértőjeként három kötetben rendezte sajtó alá annak esszéit (*The Prophethood of All Believers*. Beacon Press, 1986; *An Examined Faith: Social Context and Religious Commitment*. Beacon Press, 1991; *The Essential James Luther Adams: Selected Essays and Addresses*. Skinner House Books, 1998), illetve elemezte annak teológiai rendszerét (*Transforming Liberalism: The Theology of James Luther Adams*. Skinner House Books, 2004). Harvardi mesteréhez hasonlóan fő érdeklődési köre a (szabadelvű) teológia és az egyéni, illetve közösségi erkölcsi fejlődés kölcsönhatására irányul, amint azt szá-

mos önálló kötete is jól tükrözi: *Questions for the Religious Journey: Finding Your Own Path* (Skinner, 1995 és 2002), *Catechism with an Open Mind* (Campicello, 1995). Az erdélyi és amerikai unitáriusok közötti szellemi hídépítést nem csak többszöri látogatásával és könyvadományával művelte, hanem Nagy Ferenc egykori segesvári lelkész elbeszéléseit külön kis kötetbe rendezve nyújtott szellemes betekintést a kelet-európai társadalmi viszonyok közt küzdelemmel és örömmel megélt unitárius hitről (*Feribacsi in His Own Words: The Reverend Nagy Ferenc, His Story, His Art, His Songs – Segesvar, Transylvania*; Campicello, 2009).

A szabadelvű/liberális teológia e kiemelkedő képviselője jelen művével olyan célt tűzött maga elé, amely sajátos műfajt kért magának. „A jelen kötet egy személyes és reflexív kommentár Márk evangéliumáról.” (19) A megfogalmazás pontos: kommentárral állunk szemben, de nem a műfaj klaszszikus értelmében, még ha a széles körű bibliai szakirodalmi tájékozottság folyamatosan jelen is van a szövegben. Könnyen olvasható, széles olvasó-

közönségnek szánt munka, de vállaltan személyes és közösségi kegyességi szándékkal: „egy meghívás a *meta-noiara*, azaz eddigi tapasztalataim radikális újragondolása Jézus első, Márk evangéliumában rögzített szavai alapján. [...] Azt keresem, hogy ez az antik szöveg hozzájárulhat-e ahhoz, hogy nevén tudjam nevezni Istent a mai létehelyzetemben?” (19)

A célkitűzés szellemében a szerző tehát minden Jézussal kapcsolatos előzetes tudását igyekszik félretenni, hogy érzékennyé váljon mindarra, amit Márk evangélista el akar mondani. Külön figyel arra, ami meglepi a szövegben, ami ellenkezik korábbi elképzeléseivel, tudásával. Ezzel lényegében ahhoz az olvasathoz kerül közel, amit Ricoeur a „második naivitásként” jelölt meg: nem a prekritikus olvasat első naivitásához való visszatérés, hanem a tudományos-kritikai ismereteken – annak korlátait és veszélyeit beismerően – felülemelkedő olvasat. Értelmezés, és így racionális, de az értelmezés által második naivitást kereső, és így hit, hogy Ricoeur eredeti felvetését idézzük. Ezt a kettősséget Beach közeríthetően Márk „saját szavai” és a „mi olvasatunk” kettős, feszültségben álló gyújtópontjaival mondja el (11), illetve a múltra irányuló „hogyan történt valójában” kronosz-olvasat helyett a jövőre irányuló „milyenné válunk általa” egzisztenciális/eszkatológikus kairosz-olvasat kettősségével (77). Beach számára ez a szemlélet segít leginkább fel-

oldani az Isten országa időbelisége paradoxonját.

Lényegében tehát egy posztkritikai kommentárral van dolgunk, amely gyakran elkerülhetetlenül posztliberális is, sőt időnként posztracionális is, és a történet igazán innen válik érdekessé egy nyugalmazott, magasan képzett unitárius lelkész részéről. Mivel lehetne ezt jobban szemléltetni, mint az evangéliumi csodák értelmezésével? Érdemes itt kissé hosszabban idézni: „A csodák kérdése számos helyen felbukkan az evangéliumokban, de milyen jelentést hordozhatnak ezek a mai olvasó számára? Mindenekelőtt fontos tisztázni, az antikvitásban elő emberek alapvetően nem különböztek tőlünk. Kétségtelen, hogy könnyebben hittek csodás vagy mágikus eseményekben, de a csoda számukra sem volt a mindennapi tapasztalás része, hanem ritka esemény, egyfajta »túl jó, hogy igaz legyen« élmény. A betegségek tudományos kutatása előtt a gyógyulást Isten vagy valamely szellemi erő beavatkozásával magyarázták. De már az ókorban felismerést nyert, hogy a gyógyító szándékú beavatkozás, lett legyen az akár a legkiválóbb szellemi vezető részéről is, nem feltétlenül hozza meg a kívánt eredményt. Ezért aztán a fejlettebb vallások rendre feladták a ráolvasást és mágiát az ima és hit javára. Az ima kér, de nem kényszerít; a hit remél, de nem jósol. A csodák – jó dolgok történnek gyakran az ésszerű elvárások ellenére is – »Isten aktív jelenlé-

tén« múltnak, amelyet nem tudok másként kifejezni, mint készenlélet az élet és a szeretet elfogadására. [...] A csodák a hit elsőbbségét jelentik a tudással szemben, vagyis azzal az egzisztenciális döntéssel állnak kapcsolatban, ahogy viszonyulunk a világhoz és abban a mi életünkhöz. Az élet egy jó ajándék, a szeretet egy gyógyító ajándék, nemde? Mi pedig e döntés alapján élünk, és nem a tudományos, netán áltudományos ismeretek alapján. Istennek hála a tudomány korában élünk, amely felszabadít minket a babonás vallásosság és a tudományoskodó filozófiák alól egyaránt.”

A könyv címe a magvetés, a megtermékenyítés képét idézi, szándékosan kerülve a történetkritikai kifejezéseket, mint amilyen az „eredeti”, a „legkorábbi” vagy a „forrás”. Megkönynyebbülés lehet sokak számára liberális teológustól olyan kommentárt olvasni, amelyben lépten-nyomon nem hangzik el a „későbbi betoldás” kifejezés a maga szinonimáival, amely nem próbálja a kényelmetlen szövegrészeket a szövegahagyományozódás számájára írni, hanem úgy akarja a bibliai szöveg jelentését hallani, ahogy az mai formájában előttünk áll. Örömmel nyugtázza, amikor Jézus üzenete könnyen adaptálható a modern ember számára, de szembenéz azzal is, amikor tanácstalanul állunk a nehezen érthető, időnként nagyon idegen Jézus előtt. (pl. a terméketlen fügefafa, 147) Egyszóval „őszinte olvasatra” törekszik, és ez

zel a magatartással a liberális-kritikai olvasatot szándékosan szélesíti ki a „keresztény maintream” irányában. Erről több helyen is említést tesz, például: „Jó ideje úgy tekintem a magam spirituális útkeresését az unitárius univerzalizmuson belül, mint egy visszaközéledést a szakrális tradícióhoz. Zavar az elkülönülésre irányuló állandó törekvés, és inkább a vissza-közéledés útját keresem: nem a lekicsinylését, hanem a szimpátiával értékelő alapállását. Ez a kommentár maga is, amint valószínűleg azt már észrevették, a vissza-közéledés alkotása.” (156)

Félreértés ne essen, egy keményvonalas liberális teológus beszél itt, aki annyira szilárd a maga hagyományában és értékrendjében, hogy meg meri engedni magának az őszinte kérdezést, a legkülönfélébb hagyományokat képviselő szerzőkkel folytatott párbeszédet. Tehát nem egy fundamentalista, szó szerinti olvasat fele történik elmozdulás, hanem egy kegyességi célokat működtető szimbolikus olvasat fele, amely szilárdan hiszi, hogy az evangéliumi szöveg nem történelmi tényeket, hanem spirituális igazságokat kíván közvetíteni: „Mi hát az evangélium? Egy olyan ember története, aki szüntelenül próbákat áll ki Isten ígérete iránti hűségében. Folyamatos próbák, kihívások és kísértések a Sátán, a papok és írástudók, a Szanhedrin vagy Pilátus részéről. Itt nem a törvények vagy parancsolatok iránti hűségről van szó. A Tóra nem parancsolatok gyűjteménye,

amely azt kéri, hogy a »törvény betűjét« kövessük... A Tóra egy olyan nép története, akiket megtermékenyített az Isten népévé válás ígérete, és akik elbuknak, amikor ez a vízió elhalványul bennük, és győzedelmeskednek, amikor betöltik azt.” (162) Beach gyakran láttatja úgy a bibliai elbeszéléseket, mint amelyekben a jelképes szellemi tartalmak historizálódtak, azaz történeti elbeszélés formájában kerülnek bemutatásra. A kommentár feladata a történeti olvasat mögötti jelképes mélységet feltárni. Például a jeruzsálemi út kapcsán a következőket mondja: „Ez válik a kereszténység központi narratívájává, a fő történetszállá: »Felmegyünk Jeruzsálembe«. Ez egyszerre misztériumi vallás és történelmi vallás, mert történelmi eseményeket használ a rejtett spirituális valóságok elbeszélési alapjául; hinni benne annyit tesz, mint újraélni. Ezt legkönnyebb megérteni az utolsó vacsora esetében, amelyet újraélünk az úrvacsoravételben a kenyér és bor szétosztása által. Épp ahogyan Jézus megkérdezi a tanítványait, hogy készek-e vele együtt »felmenni Jeruzsálembe«, az evangélium minket hív meg és provokál erre a szellemi utazásra.” (142)

A szimbolikus olvasat teszi lehetővé Beach számára, hogy újraértelmezést kínáljon a liberális teológia számos nehéz fogalmára. Mit jelenthet ma Krisztus, teszi fel például a kérdést, és Dorothea Sölle, a német misztikus és felszabadítási teológia kiválóságá-

nak nyomdokain haladva válaszol: Krisztus Isten szavainak és akaratának reprezentációja, azoknak emberi formát és kifejeződést ad. A keresztények hasonlóan arra kapnak meghívást, hogy Krisztus szavainak és tetteinek, üzenetének és gyógyító tevékenységének reprezentációi (re-prezentáció, tehát helyében álló) legyenek. „Nem kérdéses tehát, hogy Jézus ember volt, aki egy adott helyen és időben élt. Krisztussá azáltal a jelentéstulajdonítás által válik, amelyet az ő történetéhez kapcsolunk, és így lesz ő minden soron következő nemzedék számára Isten szavának és akaratának a reprezentációja.” (118) Itt tehát a bibliakritika és a rendszeres teológia ellentéte oldódik fel: „Nem hiszem, hogy Jézus messiásnak tekintette volna magát, az égből küldött »Emberfiának«. Történelmileg ez a legvalószínűbb, és a legtöbb újszövetségi kutató egyetért ezzel a negatív állítással. De tekintélyének rombolása helyett vallási jelentőségét mégis ebben a fogalomban tudom megragadni, ez az én krisztológiám. Ő a »második Ádám«, ahogy Pál mondja, aki megújítja az emberiséget (1Kor 15,22). Arra hív, hogy az eredendően emberit meglássuk egymásban, és azt megerősítő módon cselekedjünk. Erre képesek vagyunk, és képesek vagyunk a közös cél fele haladni általa, mert Isten uralma és jelenléte ott van mindenütt körülöttünk. Ez az evangélium, a jó hír, amely nélkül a cinikus álbölcsesség könnyen gyökeret ver szívéinkben. Eh-

hez a kinyilatkoztatáshoz már csupán a mi hitünket kell hozzáadni. Jézus nem nevezte magát Krisztusnak, hogy e kijelentéssel magát középpontba állítsa, és minket véget nem érő vitába sodorjon a kijelentés tartalmának igaz vagy hamis voltát illetően. E helyett ő minket egymásban az eredendő emberség látására hív, egymás szeretetére. Ő minket a gyógyítás, tanítás és szervezés szolgálatára hív, olyanra, amilyent ő gyakorolt, akár javaink, sőt életünk feláldozására is egymásért, ahogyan ő tette. Egyszóval, arra hív minket, hogy egymás számára Krisztusok legyünk. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy ő Krisztus számunkra, mint aki messze túljuttat minket a »kényelmi zónánkon« és »felszínes szavainkon«, félelmeinken és kicsinyes kifogásainkon.” (188) Vagy ott van a parúzia kérdése: „Jézus második eljövételének a gondolata mély jelentést nyer, ha jelképként tekintünk rá, vagyis amikor »Isten direktívája« saját életünk és jelenünk útmutatásává válik. Mert akkor már nem egy jövőre néző történeletről beszélünk, hanem a »jövendőbeli jelenben« élés állandóságáról: a jövőre irányultlan élni az időben, tudatosan és elkötelezetten, mintegy »meghívva az eljövendő napokat«. (176) Ezek után már a következetesség jegyében is könnyű belátni a feltámadás értelmezését: „A feltámadás azt jelenti, hogy ő az élők között van, közöttünk és minden élő társaságában, és mindig előttünk megy. [...] A hit olyan

metaforákban, képekben kerül bemutatásra, amelyek behatolnak mindennapi valóságunkba, és olyan kontextust kínálnak, amelyben önmagunk meghaladása megtörténhet.” (202)

A pusztai akadémiai érdeklődésen túlmutató kegyességi irányultság a könyv felépítésében is elvéthetetlenül tetten érhető. A kommentár Márk evangéliumát negyven részre osztja, és arra biztatja az olvasót, hogy akár a nagyböjti időszak negyven napján, akár máskor, de ennek a beosztásnak megfelelően, naponta egy-egy részt olvasva haladjon végig a könyvön. Aki erre szánja magát, biztosíthatom, hogy végig jó társaságban lesz, hisz a könyv minden egyes lapján olyan szellemi kiválóságok folytatnak párbeszédet az evangélium szavaival és a személyes-reflexív kommentárt író szerzővel, mint Tillich, Böhme, Auden, Augustinus, Emily Dickinson, Gerhard Ebeling, Samel Miller, Simone Weil, természetesen James Luther Adams és még nagyon-nagyon sokan mások.

Hajlok arra a kijelentésre, hogy ennyire „őszinte” evangéliumi kommentárt még nem olvastam, és külön figyelemre méltónak tartom, ahogy a szerző a vallási útkeresést úgy tudta összhangban tartani a kommentár jelleggel, hogy az mégsem csúszott át sem prédikációba, sem kéretlen vallozásba. Egy ilyen vegyes műfaj felvállalása eleve széles teret nyit a bírálat előtt, de ez most nem célunk. Csupán néhány apró észrevételt fogalmaznék

meg. A könyv hasznára lehetett volna, ha a szerző több bizalmat és odafigyelést tanúsít a történeti Jézus-kutatás utóbbi évtizedeinek eredményeire, és alapállásból nem utasítja azt el (182), hiszen több helyen épp annak eredményei segíthették volna a „korábbi” történetkritikai állítások korrekciójában. Az a törekvés, hogy a teljes evangélium elférjen egy negyven részes keretben, helyenként nagy egyenetlenségeket okozott. Például, míg az első fejezet hat részre osztva kerül elemzésre, addig több fejezet mindössze két részbe van besűrítve. Ezzel számos fontos evangé-

liumi rész lényegében kommentár nélkül marad. A szerzőnek sajnos nem sikerül maradéktalanul egybeboronálnia a két munkafázist: a korábbi ténylegesen kommentárnak indult fejezeteket, és a későbbi, már a negyvenes olvasmányi beosztást követő nagyobb léptékű részt.

A könyvet ajánlom szeretettel, aki kézbe veszi, tartalmas olvasmányban lesz része, és minden bizonnyal egyet fog érteni velem abban, hogy érdemes lett volna egy szélesebb körű terjesztést biztosító kiadó által megjelentetni.

Czire Szabolcs